

LINGVISTINĖS PASTABOS

Dėl pietų žemaičių varniškių balsių *ę*, *o*

Pietų žemaičiai varniškai (išskyrus rytinį bei dalį pietinių pakraščių) trumpuosius balsius *i*, *u* verčia į *ę*, *o*. Kaip žinoma, šiaurės žemaičiai balsius *i*, *u* taip pat verčia į *ę*, *o*, tačiau ne visada. Šiaurės žemaičių telšiškių balsiai *i*, *u* išlieka siauri prieš skiemenis, kuriuos sudaro siaurieji balsiai, *i*, *i'*, *u*, *u'* ir dvibalsiai *ie*, *uo*. Be to, šiaurės žemaičiai žodžių galūnėse išlaiko siauruosius *i*, *u*, kilusius iš *i*, *ĩ*, *ū*, *ų*. Pietų žemaičių varniškių balsiai *i*, *u* plėtėja visais atvejais. Todėl, galima sakyti, visi dialektologai iki šiol tuos varniškių balsius žymėjo kaip *ę*, *o*, nekreipdami dėmesio į jų kilmę. A. Salys yra užsiminęs, kad apie Kvėdarną balsiai *ę*, *o*, kilę iš ilgųjų balsių *i*, *ĩ*, *ū*, *ų* yra uždaresni už *ę*, *o*, kilusius iš trumpųjų *i*, *u*. Be to, A. Salys teigia, kad ir priebalsiai prieš *ę*, *o* (kilusius iš ilgųjų balsių) yra minkštesni negu prieš *ę*, *o* ← *i*, *u*.

Reikia pasakyti, kad A. Salys (pastaruoju metu jį remia ir A. Girdenis) yra teisus. Visų šiaurės vakarų dūnininkų balsiai *ę*, *o*, kilę iš ilgųjų siaurųjų balsių, yra siauresni (uždaresni) negu *ę*, *o* ← *i*, *u*. Čia būtinai reikia pridurti, kad varniškių tarmėje ir žodžio kamiene balsiai *ę*, *o* ne visada yra vienodo atvirumo; prieš skiemenis su uždariaisiais balsiais jie yra tariami uždariau, o prieš atvirusius – atviriau. Tokį šių balsių tarimo skirtumą esu pastebėjęs 1955 m., paskelbęs 1960 m. (Grinaveckis V. Šiaurės dūni inų tarmių fonetinės ypatybės ir jų raida // Vilniaus valstybinio pedagoginio instituto mokslo darbai. V., 1960, T. 11. P. 68). Visi dialektologai iki šiol apsiribodavo tik pastaba, kad pietų žemaičių varniškių balsiai *ę*, *o* yra ne visada vienodo atvirumo, bet juos žymėdavo vienaip, tai yra *ę*, *o*. Taip daroma ir mano visuose darbuose. Neskyrė uždaresnių nuo atviresnių *ę*, *o* ir J. Gerulis, nors kartais jis greta *ę*, *o* vartojo ir *i*, *u*, tačiau nédėsnigai (Gerullis G. Litauische Dialektstudien. Leipzig, 1930. S. 12–20).

Reikia pridurti, kad dabartinė, ypač jaunesnioji ir vidurinė karta balsių *ę*, *o* vengia. Tas pastebima daugiausia pietiniame šiaurės vakarų dūnininkų pakraštyje, kur vietoj *ę*, *o* dažniausiai tariama *i*, *u*. Tai aiškintina gretimų pietų žemaičių raseiniškių ir bendrinės kalbos įtaka.

Vladas Grinaveckis